

Miroslav Akmadža, Slađana Josipović Batorek Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1944.-1960.

Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Đakovačko – osječka nadbiskupija Nadbiskupski ordinarijat, Slavonski Brod – Đakovo, 2012., 408 str.

Dugotrajnost i intenzitet Drugoga svjetskog rata na području Hrvatske odnosno Nezavisne Države Hrvatske i prisutnost znatnih okupacijskih snaga Njemačkog Reicha i Italije te Mađarske i djelovanje Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, četnika - Jugoslovenske vojske u Otadžbini i partizana - Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije/Jugoslovenske armije imalo je za posljedicu izravne sukobe zaraćenih strana, što je dovelo i do velikih ljudskih gubitaka i među vojnicima i među stanovništvom. Nepomirljive ideologije i politički i vojni interesi suprotstavljenih strana u ratnom sukobu i građanskom ratu umnožili su ljudske gubitke.

Posljedice Drugoga svjetskog rata na području Hrvatske, i Jugoslavije, bila su velika materijalna razaranja, a i ljudski gubici, i demografski i stvarni, bili su izrazito veliki.

Okupatori i njihovi suradnici prouzročili su tijekom Drugoga svjetskog rata i na području Hrvatske, odnosno na području NDH, i na području Jugoslavije, i znatne ljudske gubitke, a i materijalna stradanja i Katoličke crkve. O stradanjima i žrtvama Katoličke crkve koja su prouzročili NOV i PO Jugoslavije/JA i komunistička vlast, postoje mnogobrojni radovi i žrtvoslovi. Prema najsvjetovnijim istraživanjima najviše žrtava Katoličke crkve u Drugom svjetskom ratu i poraću prouzročili su NOV i PO Jugoslavije/JA i komunistička vlast.

U historiografiji postoje objavljeni, historiografski i publicistički radovi, pa i izvori, o pitanju stradanja svećenstva Đakovačke i Srijemske biskupije nakon Drugoga svjetskog rata. Ponajprije, riječ je o istraživanjima i radovima Antuna Jarma i Ante Bakovića. No, knjiga Miroslava Akmadže i Slađane Josipović Batorek, "Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1944. – 1960." znatna je dopuna dosada objavljenim izvorima i historiografskim i publicističkim

radovima u poznavanju povijesti Katoličke crkve, posebno Đakovačke i Srijemske biskupije, u vremenu potkraj i nakon Drugoga svjetskog rata, te vrijedan prilog o mnogobrojnim događajima i osobama koje se spominju u tim izvorima.

Prirjeđivači knjige potrudili su se u uvodnom dijelu, zatim i u bilješkama donijeti sve važne obavijesti i objašnjenja nezaobilazna u razumijevanju o čemu izvori govore. U knjizi su mnogobrojni podaci izneseni pregledno, te mogu biti vrijedni i zanimljivi i povjesničarima i svima onima koje zanima problematika o kojoj govore. Prirjeđivači knjige sva pitanja, događaje i osobe koje prikazuje, razmatraju i ocjenjuju utemeljeno, odmjereno i nepristrano.

Tijekom Drugoga svjetskog rata Komunistička partija Jugoslavije/Hrvatske i partizanski pokret izričito su tvrdili kako im je strano nasilje i nezakonitost. U poslijeratnoj Jugoslaviji komunističke vlasti iskazuju iste stavove. Nasuprot tomu, mnogobrojni događaji, suvremenici i dokumenti prikazuju znatno drukčije stanje.

Revolucija je podrazumijevala, štoviše tražila Žrtve. Stvarna ili izmišljena, preširoko definirana suradnja s okupatorom bila je izvanredan instrument za uklanjanje klasnih i političkih neprijatelja. Na svim područjima nakon uspostave komunističke vlasti u Hrvatskoj, i drugdje u Jugoslaviji, uslijedio je val uhićenja i likvidacija. Protivnici ili pretpostavljeni protivnici komunističke vlasti, bez obzira na nacionalnu/etničku pripadnost, uklanjani su po kratkom postupku ili nakon sudskih procesa, često montiranih.

Rukovodeći se istim ciljem izraženim u krilatici “Smrt fašizmu – sloboda narodu!”, u neposrednom su poraću sudovi kao revolucionarni organi jedinstveno ostvarivali svoju namjenu, smatrajući da treba osuditi sve ono što nanosi štetu interesima naroda i narodnooslobodilačke borbe.

Represija nad poraženima i neprijateljima činjena je na temelju donesenih odluka, uredba i zakona ili izravnog ili neizravnog naloga partizanskog pokreta i KP Jugoslavije/Hrvatske. Pri provođenju represalija nad poraženim neprijateljima zapovjednu partizansku hijerarhiju ne vodi toliko iracionalni osjećaj osvete koliko racionalna težnja uklanjanja političkih protivnika u osvajanju vlasti. Neprijatelje ili pretpostavljene neprijatelje trebalo je ukloniti fizički, materijalno i politički. U Jugoslaviji, kao i u ostalim zemljama “narodne demokracije”, jedan od glavnih oblika pritiska na neistomišljenike bio je umnažanje državnih neprijatelja i njihova upotreba za promidžbu u cilju jačanja unutarnje kohezije, otpora “imperijalizmu” i potpore “narodnim vlastima” kao braniteljima teritorijalnoga suvereniteta i legitimnog društvenog uređenja. Tako su na sudskim procesima jedni označeni kao kolaboracionisti, a drugi kao narodni neprijatelji, špijuni i saboteri u korist neke strane sile.

Uz Hrvatsku seljačku stranku i njezine pristaše, najznačajnija oporbena snaga novom sustavu na udaru vlasti u Hrvatskoj bila je Katolička crkva, komunistima svjetonazorski nepoćudna i opasna jer je okupljala sve protukomuniste i općenito stanovništvo, o čemu svjedoče brojni događaji i dokumenti. Političko ozračje kojemu su pridonijela takva stajališta i postupci, bilo je sve prije nego li normalno stanje.

Komunistički obračun sa stvarnim i pretpostavljenim protivnicima bez razlike, institucionalni ili izvaninstitucionalni, tijekom Drugoga svjetskog rata ili u poraću, bio je masovan i nemilosrdan. Komunistička partija je u Hrvatskoj, i Jugoslaviji, znatno ograničila građanske i političke slobode, privatno vlasništvo, slobodno tržište, a potiskivala je tradicionalne vrijednosti poput religije i nacionalne/etničke baštine. Svi oni koji to nisu shvatili na vrijeme progonjeni su politički i sudski.

Knjiga "Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1944. – 1960.", Miroslava Akmadže i Slađane Josipović Batorek, prikazuje stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije nakon Drugoga svjetskog rata.

Knjiga detaljno prikazuje sudbine svećenika i klerika Đakovačke i Srijemske biskupije, koji su potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću ubijeni ili u poraću osuđeni na zatvorske kazne, a donosi i rekonstrukciju sudskih procesa protiv profesora i bogoslova đakovačkog Sjemeništa 1959. i 1960. Prema podacima sakupljenim u knjizi "Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1944.-1960.", a to nisu konačni podaci, na području Đakovačke i Srijemske biskupije, od uspostave partizanskog odnosno komunističkog nadzora nad dijelom biskupije 1944. u Srijemu i uspostave komunističke vlasti u svibnju 1945. pa do kraja 1960. ubijeno je devet svećenika, kojima se mogu dodati još dva svećenika koja su vrlo vjerojatno ubijena, kao i jedan bogoslov, dva se vode kao nestala, na smrt je osuđeno i usmrćeno sedam svećenika, i još jedan vjerojatno, a u logorima i zatvorima kraće ili duže kazne služilo je 38 svećenika. Mnogi svećenici sustavno su privođeni na saslušanja u OZN-u odnosno UDB-u, a među njima i biskup Stjepan Bäuerlein.

Šezdesetih godina 20. stoljeća sudska kažnjavanja katoličkih svećenika u Jugoslaviji, i Hrvatskoj, pa i na području Đakovačke i Srijemske biskupije znatno su smanjena zbog postupka normalizacije odnosa između Svete Stolice i Jugoslavije, što je rezultiralo potpisivanjem protokola o normalizaciji 1966. i obnovom diplomatskih odnosa 1970.

Predgovor knjizi je Riječ nadbiskupa Đakovačko-osječke nadbiskupije Marina Srakića. Uvodno knjiga donosi pregled odnosa Katoličke crkve u Hrvatskoj i državnih vlasti 1945.-1960. (1. Sukob svjetonazora, 2. Pastirsko pismo i dodatno zaoštavanje crkveno-državnih odnosa, 3. Donošenje

protucrkvениh zakona, 4. Svećenička staleška udruženja, 5. Prekid jugoslavensko-vatikanskih diplomatskih odnosa, 6. Komunisti mijenjaju taktiku prema Katoličkoj crkvi, 7. Poticanje nejedinstva u crkvenim redovima, 8. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1953. godine, 9. Smrt kardinala Alojzija Stepinca). Zatim, ukratko, ali sustavno prikazuje crkveno-državne odnose na području Đakovačke i Srijemske biskupije 1945.-1960. (1. Prilike u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji neposredno nakon Drugog svjetskog rata, 2. Uloga đakovačkog biskupa Antuna Akšamovića u crkveno-državnim odnosima nakon 1945. godine). Naglasak je ove knjige na prikazu komunističke represije prema katoličkim svećenicima (1. Stradanja katoličkih svećenika u Drugom svjetskom ratu i poraću, 2. Represivna tijela i zakonski okviri represivnog djelovanja, 3. Suđenje nadbiskupu Alojziju Stepincu, 4. O još nekim sudskim postupcima protiv predstavnika Katoličke crkve). Uz to posebno je prikazano suđenje svećenicima i bogoslovima Đakovačkog sjemeništa 1959. i 1960.

Prikazane su sudbine sljedećih svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije: Josip Astaloš, Leon Ašiku (Ashiku), Stanko Banić, Stjepan Bäuerlein, Ivan Becker, Slavko Brajković, Anselmo Canjuga, Stanko Divić, Gilbert Đerkeš, Petar Fischer, Nikola Gabrijel, Emerik (Mirko) Gašić, Antun Gerster, Antun Branko Gilić, Josip Gunčević, Zvonimir Gutal, Josip Haubrich, Franjo Hlobik, Ivan Ivančić, Theodor Klein, Vendelin Kristek, Mijo Lajoš, Stjepan Lovrić, Antun Marić, Đuka Marić, Franjo Martinčević, Filip Mašić, Herbert Medić, Antun Mijaković, Stjepan Miler, Adam Mitrović, Đuro Pavošević, Franjo Perčić, Josip David Pohl, Kerubin Posavec, Franjo Rački, Josip Radičev, Martin fra Rajmund Bono Rendulić, Stjepan Santo, Ivan Šalovac, Jakob Šeb, Josip Šeper, Franjo Kazimir Tetkić, Josip Tomljenović, Tomo Vinić, Antun Vrančić, Silvestar Zubić, Antun Žvković i Ilija Žvković.

Knjiga "Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1944. – 1960." utemeljena je na mnogobrojnome arhivskom gradivu i onovremenom tisku. U knjizi su prikupljeni dokumenti, od kojih se većina objavljuje prvi put, važni su i štoviše nezaobilazni, izvori u sustavnom proučavanju suvremene hrvatske povijesti, posebice u razumijevanju odnosa Katoličke crkve i komunističke vlasti u Jugoslaviji i Hrvatskoj.

Knjiga "Stradanja svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1944. – 1960." namijenjena je i znanstvenoj zajednici, jer donosi nove spoznaje i ocjene problema koje obrađuje, ali rad je razumljiv ne samo povjesničarima i istraživačima srodnih struka, nego i širem krugu čitatelja koje zanima naslovljena problematika, jer su autori u izričaju, a i u ocjenama brojnih pitanja koje na temelju literature, a ponajprije arhivskih dokumenata i drugih izvora, donose izrazito jasni.

Utvrdjivanje ljudskih stradanja u Drugom svjetskom ratu i poraću, pa i stradanja Katoličke crkve, nije samo znanstveno-istraživačka, nego i civilizacijska potreba i nužnost. No, istraživanje ljudskih stradanja zbog mnogobrojnih je razloga jedno od najzamršenijih istraživačkih tema koje treba propitivati i dopunjavati. Dakle, i o stradanjima svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije u Drugom svjetskom ratu i poraću niz je otvorenih pitanja i protupitanja.

Vladimir Geiger